
Traducció, identitat, subversió. Reflexions cap a una praxi *queer* de la traducció

Robert Martínez Carrasco

rcarrasc@uji.es

Lourdes Frasequet Porta

al226026@uji.es

I. Resum

666

Aquesta comunicació advoca per una praxi *queer* de la traducció, conscient de les asimetries de poder presents en el textos i enquadrada dins un marc dels estudis feministes de la traducció. Partint del concepte del llenguatge com a mite de la semiologia barthiana, i recolzant-nos en postulats focaultians de poder i en la noció de violència simbòlica de la sociologia de Bourdieu, abordarem la impossibilitat que el llenguatge pugui tenir un ús merament referencial. El fet que percebem el llenguatge com a sistema factual quan es tracta d'un sistema semiològic, raó per la qual tota realitat percebuda mitjançant el mateix sembla lògica i natural, ens conduirà a l'existència de certes elits (heteropatriarcal) que controlen, seleccionen i redistribueixen els discursos, factor davant el qual, des d'un punt de vista ontològic i de manera conscient o inconscient, les traductores hauran de posicionar-se. Tot seguit, farem una anàlisi descriptiva de les propostes que les traductores feministes, conscients que com a dones i com a traductores sempre es troben en la perifèria de la realitat (respecte a home i autor), van formular amb dues finalitats concretes: desmantellar el bagatge (hetero)patriarcal del llenguatge i, al mateix temps, crear vincles de solidaritat entre dones. Els postulats de les traductores feministes dels anys vuitanta i noranta ens serviran com a base per a reivindicar una teoria de la traducció que englobi la intersecció entre feminisme i orientació sexual. Per últim, analitzarem el concepte de comunitat i identitat LGBT+ com a subgrup particular d'un enfocament feminista de la traducció, una praxi, que, sense caure en l'essencialisme, valide una posició identitària i cree al mateix temps un espai d'interacció per a la formulació i recepció de veus homosexuals.

Paraules clau: identitat, traducció, teoria *queer*, ideologia, feminisme.

II. Introducció

Avui dia és un fet incontestable que la llengua, i per extensió la traducció, és una ferramenta de transformació social. Lluny de plantejament asèptics en els quals les traductores, deshumanitzades, exerceixen un paper neutre de transvasament lingüístic, la concepció que tota persona que tradueix intervé de manera conscient o inconscient en el text i ha de ser responsable de les seues eleccions és ja una idea assentada en els nostres estudis (intervenció textual en tant que absència d'equivalència absoluta en termes de Hermans, Bassnet, Lefevere, etc.). Per tant, en aquest estudi partirem de la base que les traduccions mai no són fidels ni neutrals, sinó un acte deliberat de posicionament ideològic (Tymozcko, 2003).

A banda, el model d'hibridació cultural fonamentalment homogeneïtzador, occidentalitzant i heteropatriarcal que la globalització i la societat 2.0 han propulsat fa que certes elits de poder puguin modelar l'opinió pública i imposar, de manera subreptícia, determinats corrents ideològics que conformen la percepció de la realitat de forma unidireccional: des de les elits econòmiques cap als sistemes de la perifèria (Vidal, 2010).

Emprant el mateix criteri, és a dir, afirmant que les grans elits econòmiques dominen el procés lingüístic de producció, transmissió i recepció de textos, podem afirmar, des d'una perspectiva *queer*-feminista, que no hi ha multidireccionalitat en el discurs ni en el llenguatge, sinó que ambdós flueixen des d'una elit social preeminentment heteropatriarcal vers la societat en el seu conjunt, deixant de banda col·lectius com ara dones, emigrants, gais i lesbianes, etc. El discurs d'aquests col·lectius, per tant, serà minoritzat i emmarcat dins unes narratives concretes d'inacceptabilitat i subversió. Com veurem més endavant (Foucault, 1999 [1970]), els discursos estan «controlats, seleccionats i redistribuïts» socialment; i allò considerat vertader, convencional i acceptable constitueix un dels criteris d'exclusió bàsics quant a la producció textual en una llengua i una cultura determinades, cosa que afavorirà l'estigmatització lingüística.

Sabedores de la seua posició subordinada respecte l'heteropatriarcat, i conscients de l'oportunitat que el llenguatge els podia brindar, durant els anys vuitanta i noranta s'erigeixen els paradigmàtics corrents feministes de la traducció, les propostes dels quals pretenen subvertir el discurs dominant i, al mateix temps, crear vincles de solidaritat entre dones (Lotbinière-Harwood, 1991 en Burton, 2010). Aquests corrents, inscrits dins un feminisme de segona onada que va morir per una clara falta d'interseccionalitat respecte a qüestions de classe social, raça, emigració, orientació sexual, etc. representen un valuós llegat lingüístic i traductològic feminista susceptible de ser estudiat i aplicat en els contextos actuals.

La llengua, i per extensió la traducció, pot utilitzar-se per oposar resistència a construccions socials [heteropatriarcals], introduir idees noves i qüestionar l'*status quo* (Gentzler, 2008: 3 en Vidal, 2010: 26). La traductora, això sí, ha de poder ser capaç de dilucidar els diferents nivells de significat presents en els textos per tal de detectar narratives heteronormatives i tractar de posar-hi solució. Emparada per postulats feministes i, conscients de qüestions com la interseccionalitat, advoquem per una praxi *queer* de la traducció que done veu i respresente els col·lectius minoritzats que s'allunyen de la norma imposada pel discurs heteropatriarcal dominant.

III. Objectius

L'ésser humà aprehén la realitat mitjançant les traduccions amb què interacciona. De la qual cosa pot desprendre's que, com a traductores, hi

ha una certa responsabilitat i poder de transformar la societat. Conscients d'aquest fet, proposem, mitjançant el present article, els objectius següents:

- Subratllar que la traducció és un acte ideològic i que el llenguatge no és de caràcter únicament referencial.
- Analitzar com el llenguatge pot esdevenir una arma de repressió (i de subversió).
- Partir del postulat feminista «Language is power» (Carter, 1983: 77) per tal de trobar la llavor de l'heteropatriarcat.
- Analitzar les propostes dels estudis feministes de la traducció del segle xx.
- Reflexionar sobre la seua viabilitat en el context actual.
- Proposar un marc interseccional inclusiu amb la realitat LGTB+.

IV. Marc teòric

El fenomen de la traducció, en qualsevol de les seues vessants, mai no és baladí. El ben anomenat espill en el qual la nostra traducció es reflecteix, i ens sembla una còpia exacta, cau per si mateix en el moment en què ens preguntem per la naturalesa de l'espill mateix. Un espill que no ha estat ben polit, un de convex, un espill ben il·luminat o un altre que no ho està gaire, com reflectirà l'objecte en qüestió? Fins a quin punt l'espill, com reflexionà Potter (1996), no crea realitat en compte de reflectir-la? I en la mateixa línia, si el món que percebem està condicionat pel llenguatge que emprem (verbal i no verbal) i les narratives a què estem exposats (Baker, 2006:19) i de les quals en parlarem més endavant, com pot ser el paper del traductor una tasca neutral?

La idea que el llenguatge és predominantment referencial, innocent i asèptic és ja una noció caduca dins la nostra disciplina (Vidal, 2010). Avui dia, però, considerem que la realitat es construeix entorn de discursos parcials, recursos lingüístics diferents. El llenguatge, com diu Potter (1996: 98), és el mitjà pel qual construïm aspectes del món i la societat que tenim al nostre voltant.

Igual que Potter, Barthes (1999 [1980]) és conscient dels significats de segon ordre de la llengua i del fet que, encara que percebem una relació directa i referencial entre llengua i realitat, aquesta relació no és mai directa ni clara. El semiòleg francès parla de mite per la creença errònia que hi ha una relació unívoca entre significant i significat: és a dir, que interpretem el mite com a sistema factual quan es tracta d'un sistema semiològic. Per aquesta raó, tota realitat percebuda mitjançant llenguatge sembla lògica i natural, independentment que ho siga. El mite uneix la paraula a un sentit ideològic tant denotat com connotat. Denotat en tant que el signe fa referència a l'objecte; i connotat perquè suggereix un valor secundari i es relaciona amb altre significat (*ibid.*: 24). Per tant, si establim que el llenguatge crea la realitat i no únicament la designa, no

podem ni devem, com a traductores, tancar els ulls a la realitat que ens envolta (Vidal, 2010).

Arribades a aquest punt, caldria plantejar-se, seguint postulats foucaultians (Foucault, 1999 [1970]), de quina manera aquestes elits (heteropatriarcal) controlen, seleccionen i redistribueixen els discursos; així com mitjançant quins procediments d'exclusió el discurs esdevé acceptable i, en criteris llecs, ens sembla, reprenent Barthes, lògic i natural. En la mateixa línia que Barthes, Baker (2006: 19) empra el terme «narrativa» com a representació compartida per una comunitat amb efecte normalitzador, fins al punt d'esdevenir vertadera, incontestable:

Narratives, as understood here, are dynamic entities; they change in subtle or radical ways as people experience and become exposed to new stories on a daily basis. [...] narrative theory recognizes that people's behaviour is ultimately guided by the stories they come to believe about the events in which they are embedded, rather than by their gender, race, colour of skin, or any other attribute.

Així doncs, caldria preguntar-nos com és possible que no hi haja gaire transgressions i subversions a aquesta norma, aquestes asimetries de poder arbitràries, *a priori* naturals, establertes per l'heteropatriarcat mitjançant els seus discursos. Per quina raó hi ha relativament poc de qüestionament i molta acceptació inherent interioritzada i externalitzada, fins al punt que hi ha ben poca rebel·lió *queer*, feminista? Per respondre-hi, caldria fer referència al concepte de violència simbòlica de Bourdieu.

Bourdieu (2010) se sorprén que la dona no s'haja rebel·lat contra la dominació masculina i haja acceptat *grosso modo* les sancions i obligacions imposades per l'heteropatriarcat. La violència simbòlica és, llavors, acceptada i interioritzada socialment, tant pel que fa a la dona, com a un espectre més ample del feminisme que tinga en compte qüestions interseccionals com ara el gènere, la raça o l'orientació sexual. Una determinada sèrie d'esquemes prèviament establerts es perceben com universals per part de la societat i les minories es veuen atrapades en relacions de poder de les quals en són part inferioritzada i apliquen, de manera conscient i inconscient, esquemes mentals que no són sinó el producte de l'assimilació d'aquest poder, de manera que creen la violència simbòlica que sofrim.

Davant tots aquests factors, no és difícil comprovar que, tal com afirma Lambert (1999[1995]:260), les activitats de traducció tenen tendència a adoptar les regles i els valors, fins i tot la seua existència, de l'entorn polític dominant, ja que el que tradicionalment s'espera d'una traductora, o fins i tot s'assumeix, és que no reflexiona sobre la seua pròpia ideologia i la ideologia del text, oberta o subreptícia. Tanmateix, com que la traductora té la sort d'entendre el text original, la seua manera de procedir mai no serà neutra i haurà d'enfrontar-se a complexes negociacions de poder en el procés de reescriptura textual (Vidal, 2010). Per aquests motius, és imprescindible que la traductora sempre siga conscient de les seues eleccions ja que tindran

conseqüències i deixaran una empremta o altra en el text. Tymozcko (2003) afirma, en la mateixa línia, que la traducció és un acte deliberat de posicionament ideològic i pot utilitzar-se, igual que la llengua, per oposar resistència a construccions socials, en aquest cas heteropatriarcal. Llavors, la traductora hauria de tenir la capacitat de dilucidar els diferents nivells de significació i així detectar certes narratives i asimetries de poder per tal d'intentar posar-hi solució.

En aquest context, no resulta estrany que la interseccionalitat entre gènere (Godanyol, Lotbinière-Harwood, Von Flotow), sexualitat (Harvey, Burton), poder (Schaffner, Tymozco) i llengua siga un tema de debat en els cercles traductològics, no només des d'un punt de vista descriptiu, sinó també en clau prescriptiva, amb la finalitat de proposar formes d'actuació en situacions on hi ha un clar conflicte textual resultat de diverses asimetries de poder.

Des d'aquesta posició prescriptivista, House, Ruano i Baumgarten assenyalen en la introducció de *Translation and the Construction of Identity* (2005: 4), que hi ha determinades circumstàncies, com ara la traducció, que fan perceptibles els components identitaris de l'individu. Vet aquí la ja mencionada quota de poder i de responsabilitat de la traductora en el procés sempre condicionat de re-producció textual. Les traductores imaginem un concepte de lector en particular, que podrà perpetuar, o no, les narratives subreptícies que, de manera conscient i inconscient, creen els agents globalitzadors fent-nos entendre que els seus discursos són els únics, els vàlids, els normals.

Davant de tots aquests factors, és fàcil entendre per què feminisme i traducció comencen a caminar de la mà. Va ser en els anys setanta, en plena segona onada feminista, quan es donaren les primeres passes per tal d'arribar fins a allò que avui dia coneixem com els estudis feministes de la traducció. Així doncs, és a partir de l'impuls del moviment feminista, i no a l'inrevés, que disciplines com ara la lingüística o la sociolingüística comencen a interessar-se per les diferències derivades del sexe (Thorne, Kramarae i Henley, 1983: 8).

En els anys setanta i vuitanta, emmarcades dins el paradigma de la dominació, sorgeixen corrents que busquen *modificar* la llengua existent per evitar un menyspreu o invisibilització cap a les dones. Dins aquest paradigma, Mills (1995) en *Feminist Stylistics* resumeix propostes per a un ús no sexista del llenguatge (ibid: 96-97):

the use of plural pronouns, passivizing, the use the female pronoun as a generic, the use the male pronoun as a generic with proviso, the use of alterate pronouns, etc.

Més tard, ja ben entrats els anys vuitanta, sorgeix el paradigma de la diferència, les impulsores del qual advoquen per *crear* una llengua que pugui satisfer les necessitats de les dones. La influència del feminisme francès de la diferència, molt proper a teories postestructuralistes, donarà lloc durant els anys vuitanta i noranta al paradigma discursiu, el

qual es focalitza en el concepte d'interseccionalitat i que, precisament, per aquest mateix motiu acabarà perdent tota la seua força inicial.

Emparades per aquest darrer paradigma, les feministes hereves de la segona onada dels anys setanta troben en el llenguatge una oportunitat per a subvertir el món leg que suposa el discurs patriarcal dominant (Godard, 1990: 88). Més concretament, és al Quebec dels vuitanta i noranta, regió francòfona dins d'un estat majoritàriament angloparlant amb un conflicte sociolingüístic més que patent, on un grup d'autores donen el salt de la reflexió nacionalista a la feminista (Brufau, 2010: 50), posant en pràctica una sèrie d'estratègies intervencionistes en la traducció i cimentant les bases del que avui dia coneixem com estudis feministes de la traducció. En aquest context, noms com Barbara Godard, Luise von Flotow, Sherry Simon o Susanne Lotbinière-Harwood engeguen una nova manera de lluitar activament contra l'opressió patriarcal servint-se de la traducció, concebuda sempre com una activitat política. En les pràctiques dutes a terme per les quebequeses subjau una doble finalitat: la primera, construir una forta solidaritat entre dones; i la segona, desmantellar el patriarcat arrelat a la paraula escrita (Castro, 2008).

Aquest propòsit de crear una solidaritat interfemenina es fa patent des del principi, dins del mateix cercle de feministes anteriorment mencionades, on sovint es traduïen entre elles. Aquest grau de proximitat entre autora i traductora, tant pel que fa a la ideologia com a l'àmbit personal, va permetre dur les estratègies experimentals a nivells més alts dels que s'hauria pogut fer en altres contextos. De fet, Lotbinière-Harwood reconeix que «solidarity with the 'auther' encourages me to take the same risks she did. This implies aesthetic and ethical choices: 'Always choose in the sense of passion'» (Lotbinière-Harwood, 1995:62). L'acció de les traductores canadenques es titlla ben a sovint de revisionista, ja que en aquesta línia de construcció de solidaritat entre dones, se serveixen de la intertextualitat, recurs ja clau en traducció, que per a Lotbinière-Harwood esdevé bandera del feminisme traductor, ja que rescata i fa visible el treball d'altres dones, alhora que permet l'extensió de xarxes entre elles.

El segon objectiu que perseguien les traductores quebequeses emana, tal com recull Castro (2008: 289), de la convicció que la reforma lingüística s'erigeix com un pilar fonamental de la reforma social. Basant-se en la reivindicació que el feminisme com a moviment polític pot emprar el llenguatge legítimament com a intervenció cultural per a les seues pròpies finalitats, aquestes traductores se serveixen llavors de tècniques de caràcter lingüístic i d'altres estratègies textuals que van més enllà i que, a continuació expliquem, tot parant atenció a la seua possible posada en pràctica des d'un punt de vista *queer* de la traducció.

Abans, però, cal advertir que per comprendre correctament les propostes feministes hem d'evitar caure en una universalització dels postulats mai buscada ni desitjada, ja que les traductores canadenques traduïen un tipus molt concret de textos, com són els literaris, de

temàtica molt concreta, la feminista. A més, universalitzar aquestes estratègies només faria caure en el desprestigi el projecte feminista, ja que en determinades circumstàncies pot minvar-lo per la mediació dels estereotips.

Dit això, analitzem les estratègies de què es serviren les traductores feministes. En primer lloc, hi trobem la suplementació o compensació. Von Flotow (1997) es refereix a aquesta mateixa estratègia com a sobretraducció, és a dir, explicitar allò que estava implícit, buscar equivalents que puguin ser innocus per tal de neutralitzar un fragment misogin; o, tot el contrari, buscar intervencions clares, directes i provocadores i subratllar-les. Mitjançant aquesta estratègia, la traducció completa el text original, el desenvolupa i li dóna una vida posterior (Chaume *et al.*, 2010: 82). Es tracta de subvertir l'ordre patriarcal que redueix les dones al silenci. Aquesta estratègia no és més que una intervenció directa en què la traductora busca compensar les diferències entre llengües i sistemes culturals pel que fa a les connotacions i marques de gènere. Dins d'aquesta estratègia s'emmarcarien propostes lingüístiques com les que figuren a continuació:

- L'explicitació del gènere. Aquesta pràctica es duia a terme, fins i tot, en llengües com l'anglesa, on no es determinen tant les diferències de gènere. S'utilitzaven, per exemple, estrangerismes escrits en femení (*Québécois-es*) o, com en el cas de Lotbinière-Harwood, explicitacions directes amb un «female» o «woman» («female teacher»). Lotbinière-Harwood proposa, tal com descriu Castro (2008: 294) una suplementació utilitzant una lletra «e» en negreta per tal d'indicar la marca de gènere del text original en francès. Per exemple, davant l'original «Nulle ne l'ignore, tout est langue», la traductora quebequesa proposa «no **one** ignores the fact that everything is language». En aquesta solució, podem veure com no només hi afegeix la «e» en negreta per preservar el gènere femení marcat deliberadament en l'original, sinó que a més destria utilitzar una opció tan explícita com podria ser el «No woman ignores...».
- Compensacions dins el text, com va fer Scott traduïnt Bersianik (1984) on un «le ou la coupable doit être punie» esdevé «the guilty one must be punished, whether she is a man o a woman».
- L'ús de doblats (his/her, he/she).
- L'ús de doblats sexualitzats («les héros» per «the heroes and heroines»).
- L'ús de fórmules neutres («Québécois» per «Québécois people»).
- L'explicitació masculina quan no es tracte d'un neutre («Québécois men»).
- L'ús de termes que engloben homes i dones («man» per «human being», «la victoire de l'homme» per «our victory»).

La segona estratègia que mereix ser esmentada és la metatextualitat, la qual busca subratllar el rol actiu de la traductora en el procés de creació i interpretació del significat de l'original. La metatextualitat es posa en pràctica mitjançant la inclusió de prefacs, notes al peu de la traductora i altres paratexts els quals expliquen quines són les intencions polítiques de la traducció, justifiquen les intervencions fetes al text, transmeten totes les estranyeses del text i expliciten els múltiples significats que podrien perdre's en la traducció. Un cas palpable d'aquesta estratègia, tal com recull Castro (2008: 295) és el pròleg que redacta Lotbinière-Harwood, per a la traducció de la novel·la *Lettres d'une autre* de Lise Gauvin, titulat en la traducció a l'anglès «Letters from An Other» (1989):

«About the her in the other»

Dear Reader:

Just a few words to let you know that this translation is a rewriting in the feminine of what I originally read in French. I don't mean the content. Lise Gauvin is a feinst, and so am I. But I am not her. She wrote in genèric masculine. My translation practice is a political activity aimed at making Language speak for women. So my signature on a translation means this translation has used every possible feminist translation strategy to make the feminine visible in Language.

Veiem, doncs, com aquesta classe de paratextos, lluny de servir de justificació o disculpa, acaben adquirint grau de comentari foucaultian, de resistència en aquest cas, en tant que valoren i contextualitzen l'original i amb això, propulsen un discurs polític particular.

La tercera estratègia va més enllà de la microlingüística, de la transformació de les paraules, i rep el nom de segrest, *hijacking* en anglès. L'origen d'aquesta denominació, tal com ens explica Brufau (2010: 90) el trobem en una crítica d'Homel cap a les traduccions de Lotbinière-Harwood. Segons Homel (en Brufau, *ibid*)

(...) the translator (...) is so intrusive at times that she all but hijacks the author's work. In the introduction she tells us she intends to make her presence felt (...) to this end she frequently breaks into Gauvin's work explaining what Gauvin really meant and sometimes offering French equivalent for the English on the page.

El segrest, doncs, consisteix en l'apropiació de la traductora d'un text les intencions del qual no són necessàriament feministes, mitjançant la introducció de neologismes (quan el llenguatge patriarcal no ofereix alternatives per a designar la realitat des de la perspectiva feminista); la inclusió de canvis que no té res a veure amb la versió original; la substitució del masculí genèric pel femení genèric o formes inclusives; la inversió d'elements sexistes; la creació de paròdies, etc. El segrest és una feminització deliberada de l'original: una apropiació deliberadament manipuladora del text. Un exemple clàssic d'aquesta tècnica és el que proposa Von Flotow (1991: 69) que parteix de la frase «Ce soir, j'entre dans l'histoire sans relever ma jupe» i en mostra dues traduccions, la d'un home «Tonight I'm entering history without lifting up my skirt» i la de la

feminista Linda Gaboriau «This evening I am entering history without opening my legs».

A més d'aquestes tres estratègies, també cal destacar aquella pràctica que Lotbinière-Harwood anomena *performance*, que no és una altra cosa que una mena de coautoria mitjançant la qual es produeix una estreta col·laboració entre l'autora del text original i la traductora, posant en pràctica el concepte de l'escriptura/reescriptura en femení. Llavors, veiem com aquesta darrera estratègia uneix ambdues finalitats perseguides per les traductores canadenques: desmantellar el patriarcat alhora que es consolida una solidaritat entre dones.

Realment, tal com apunta Massardier-Keny (1997:57) moltes d'aquestes pràctiques «feministes» no són més que tècniques de traducció tradicionals posades al servei de l'activisme (les notes, els pròlegs, la compensació i fins i tot el segrest vonflotowià que, en si mateix, implica la violència que se li atribueix a la violació textual masculina).

El cas paradigmàtic de les traductores feministes del Quebec, però, ha caigut sovint en una mala interpretació per falta de contextualització. Les propostes canadenques, en unes circumstàncies espaciotemporals molt específiques, dotaren el moviment feminista d'una nova via d'expressió a l'hora de desmantellar la càrrega patriarcal del llenguatge i de la societat. Tanmateix, han caigut sovint en el desprestigi, fins i tot, dins cercles traductològics no tan conservadors. És el cas de la traductòloga Rosemary Arrojo, per exemple, que acusa aquestes pràctiques d'oportunistes, falses i incongruents (Arrojo *apud* von Flotow, 1997: 82).

Des del nostre punt de vista, titllar aquests postulats d'una simple llista de tècniques de traducció que advoquen per la manipulació seria un error, ja que les traductores feministes demostraren que alliberar el llenguatge de càrrega patriarcal és possible. Les seues reflexions, partint primerament de la praxi i teoritzant després, han esdevingut el punt de partida i de reflexió d'innombrables estudis i debats: i és justament en aquest punt on rau la seua importància, especialment, per al cas concret que ens ocupa. Entre les seues propostes, trobem aspectes que, tot i no ser universalitzables, sí que ens poden servir com a base a l'hora de configurar una teoria *queer*-feminista de la traducció contemporània, interseccional i que, al mateix temps, abaste un espectre més ampli de tipologies i gèneres textuais. En altres paraules, la tasca de les traductores quebequeses és, com a mínim, instructiva per tal de poder començar a parlar d'una praxi *queer* de la traducció.

Si bé les propostes de les feministes del Quebec juguen un paper pedagògic, les reflexions de Keith Harvey resulten igualment imprescindibles en aquest terreny. Harvey es posiciona com un dels pioners a l'hora d'abordar la qüestió *queer* amb la publicació l'any 2000 de *Gay Community, Gay Identity and the Translated Text*. En línies generals, per a l'autor, i d'acord amb les traductores canadenques, una traducció *queer* hauria de suggerir models d'alteritat, d'allò alié, que

pogueren utilitzar-se en els processos de formació d'identitat interna i projecció de l'imaginari *queer*.

Es pot intuir la influència que rep Harvey de les tècniques canadenques a l'hora de proposar estratègies intervencionistes de traducció, ja que entre les seues propostes s'inclouen moltes de les tècniques que hem analitzat anteriorment, com ara la metatextualitat entesa pràcticament de la mateixa manera en què la posaren en pràctica les feministes quan buscaven subratllar el rol actiu de la traductora en el procés de desmantellament del patriarcat. D'acord amb Harvey, caldria emfatitzar l'homofòbia del text origen i, a continuació, afegir-hi un paratext que la denuncie.

Al mateix temps, també advoca per la sobretraducció (*translatedness*, en anglés) que tractaria, com hem esmenat abans, de suggerir models d'alteritat que puguen funcionar en l'imaginari del lector meta, de manera que es cree un espai en què allò diferent pugua considerar-se un atribut cultural positiu (Harvey, 2000:159). La sobretraducció permetria al lector *queer* imaginar una comunitat transnacional, fins i tot quan aquesta imaginació no es correspon amb la realitat. Mitjançant aquest recurs no es busca una altra cosa que formar identitat interna entre els membres del col·lectiu i projectar un imaginari *queer*.

Tot i això, les propostes de Harvey es veuen tal vegada parcialment limitades pel fet que només tenen en compte textos de temàtica i autoria gai. Així, un projecte *queer* de traducció hauria de ser antihomòfob en motivació i pràctica, i desestabilitzador i historitzador, pel que fa a normes de gènere, sexe i sexualitat establertes, en tant que les revelaria com anacròniques a ulls de la societat. En aquesta línia, Burton (2010) incideix en la idea, una vegada més, que no hem de perdre mai de vista l'exemple de les traductores del Quebec, les quals ens serveixen de guia a l'hora de desenvolupar certes tècniques des d'una perspectiva *queer*.

Per la seua banda, Burton proposa una estratègia que ell anomena «inversió», la qual es correspondria amb la subversió feminista, amb l'objectiu de projectar l'imaginari *queer* de què parla Harvey. La inversió no és més que un gir del text contra si mateix, és a dir, es tracta d'invertir les relacions de poder heteropatriarcal que jauen en el text, per tal de desestabilitzar i desnaturalitzar les normes de gènere i sexualitat des d'una perspectiva antihomofòbica que les mostraria com a anacròniques en el context actual, en altres paraules, es tractaria de *queeritzar* el text.

Burton suporta els seus arguments posant com a exemple la traducció a l'anglès que fa David Homel –paradoxalment el mateix que encunya el terme de *hijacking* criticant Lotbinière-Harwood– de l'obra quebequesa dels anys seixanta *Le Cassé. Broke City*, que així és com es titula la traducció a l'anglès de Homel, és un text que de manera inintencionada crea alguns dels efectes proposats per Burton. De fet, Homel es posiciona en tot moment en contra de l'activisme traductor, justifica els seus canvis al·legant que són producte de les pressions culturals i no dels seus desitjos personals. Tanmateix, el resultat final

sembla ser un text *queeritzat*, en què les motivacions marxistes i les denúncies de la història colonial del Canadà desapareixen, mentre que s'accentuen aspectes com la misogínia i una sexualitat *queer* rehabilitada que acaben per dominar el rerefons de la història (Burton, 2010).

Aquest exemple no és més que una clara mostra de l'efecte determinat que pot provocar la nostra tasca, fins i tot, quan no es fa de manera deliberada. Així, és essencial que, a l'hora de traduir, realitzem certes eleccions de manera conscient, ja que, tal com afirma Rodrigues (2004), tota mínima elecció lèxica i gramatical està impregnada d'ideologia. Per això, actualment una praxi *queer* de la traducció s'erigeix no només com a necessària, sinó com una pràctica urgent pels motius que més endavant exposem.

V. Discussió i conclusions

El col·lectiu *queer* és l'exemple palpable del poder del llenguatge per a canviar la realitat: «queer» en anglés és, en el seu origen, un terme amb connotacions pejoratives que significa «efeminat», «maricó» i «rar». Tal com recull Fabricio Forastelli (2001), durant els anys vuitanta, el grup antisida ACT-UP s'hi va apropiari del terme i el va resignificar positivament. Tant és així que actualment ha passat a designar una categoria analítica de definició complexa en el terreny de l'activisme i la reflexió gai-lèsbica, que s'ocupa «d'allò oprimint i ridiculitzable i inclou la sexualitat, el gènere, la raça i la classe» (Rapisardi, 1997: 10), i serveix de base per al que coneixem avui dia com a teoria *queer*.

Aquesta aproximació, hereva de teories feministes i de postulats foucaultians, en línies generals, nega la noció d'identitat sexual única i immutable i pren com a punt de partida els debats de caire potsestructuralista que neguen tota definició i categorització rígida. Aquests postulats es posicionen contra la imposició cultural que estableix l'heterosexualitat com «allò normal», i la inscriuen dins dels límits de l'acceptabilitat i descriuen la resta d'orientacions sexuals com a desviament de la norma. Segons Forastelli (2001: 22), a diferència de les lluites emancipatòries clàssiques, en què l'element sexual no en tenia cap o molt poca, de rellevància, l'estil *queer* planteja la importància de la sexualitat en la construcció d'identitats i fronteres polítiques.

Avui dia, després de segles de discriminació i menyspreu, sembla que el col·lectiu *queer* està obtenint més reconeixement, sobretot als països de cultura occidental. Paradoxalment, les veus d'aquest col·lectiu apareixen representades de manera problemàtica en les societats postmodernes, tal com recull Sebastiao Rodrigues (2004: 55), per exemple, quan parla d'una romantització i homogeneïtzació del col·lectiu gai. En la mateixa línia, Ávila Saavedra (2009) afirma que les narratives de ficció dels mitjans de comunicació tendeixen a emfatitzar els assumptes interpersonals del col·lectiu homosexual, deixant de banda i, fins i tot, invisibilitzant les seues reivindicacions polítiques. Veiem com, una vegada

més, ens topem amb el monopoli de les elits heteropatriarcal que controlen i modelen la realitat en funció dels seus interessos, de manera que permeten l'existència de forts prejudicis i estereotips normatius vigents en la societat actual o, com en el cas que ens ocupa, visibilitzen una realitat adherint-la a la ideologia dominant i desposseint-la de part de la seua essència.

De fet, tal com il·lustra Burton en el seu treball de 2010 *Inverting the Text: A Proposed Queer Translation Practice*, els subjectes *queer* han eixit de l'armari, encara que continuen havent-hi lluites internes pel que fa a definicions, al mateix temps que han acabant caient en una xarxa de disputes post i neocolonials. Aquesta solidaritat cap al col·lectiu acaba tornant-se una mica problemàtica i Burton ho il·lustra mitjançant l'exemple del *pink washing*: un llavat de cara de què es serveixen països com Israel, que duen a terme polítiques xenòfobes contra un sector de la població (en aquest cas el poble palestí), però que ho amaguen mitjançant polítiques que reconeixen els drets del col·lectiu LGTB+, pròpies de «països civilitzats».

La posició privilegiada que tenim com a traductores en tant que treballadores del llenguatge no pot passar desapercibuda, sinó que hem d'aprofitar-la: el discurs emfatitza les relacions de poder alhora que atén les relacions de significats; els processos de producció i intercanvi apareixen, per tant, materialitzats en el text. La traductora ha de saber com reaccionar respecte de l'ordre heteropatriarcal i donar veu a les minories oprimides per qüestions de sexualitat, així com a aquelles que ho són per qüestions de cultura, raça o religió, nocions que no es poden perdre de vista i que complementen la necessària interseccionalitat que proposem. La praxi *queer* de la traducció, en tant que interseccional, simplement i única assentaria les bases per a guiar-nos en aquest procés.

És important, però, recalcar una vegada més que aquesta pràctica *queer* ha de quedar emmarcada en tot moment dins la teoria feminista de la traducció, ja no només perquè ens servisca de guia quant a aspectes estratègics a l'hora d'enfrontar-nos als textos; sinó també perquè teoria *queer* i teoria feminista es nodreixen mútuament. Els postulats *queer* beuen de teories feministes, i, al mateix temps, la teoria *queer* ha contribuït a la redefinició dels modes de lluita i visibilitat no només del col·lectiu gai, lèsbic, bisexual, travesti i transgènere sinó a més del feminisme (Forastelli, 2001: 22). Així doncs, ambdues se'ns apareixen com inseparables.

A més, la inscripció dins la teoria feminista de la traducció ens ajudaria evitar caure en problemàtiques de representació d'un col·lectiu tan ampli com el *queer*. És just el que Rodrigues (2004) critica quan parla del que ha quedat encunyat com a «male gay translation», que, lluny de desenvolupar un sentiment de solidaritat, acaba reflectint únicament l'homosexualitat masculina i, a més, sempre dins un context heteronormativament acceptable. En altres paraules: aquestes traduccions s'acaben adscriuint al discurs dominant de manera inconscient. Així, l'anomenat discurs *gay-friendly* legitima

l'homosexualitat aplicant els models heteronormatius de relacions socials: tradicionals, monògames, que acaben en matrimoni, aplicant-hi els rols de gèneres tradicionals a les activitats del dia a dia (masculí-femení/dalt-baix), etc. En aquest context, els mitjans de comunicació exerceixen un paper crucial ja que tenen el poder de bé perpetuar les asimetries de poder, bé qüestionar-les. La percepció social externa de la comunitat *queer*, per tant, es veurà també afectada (Harvey, 2000).

La praxi *queer* per la qual advoquem no pretén dictar sentència, com tampoc ho pretenien les feministes canadenques en el seu moment, sinó simplement marcar unes pautes que permeten les traductores enfrontar-se a tot tipus textos, de qualsevol temàtica i autoria, des d'una perspectiva més àmplia que tinga en compte totes les veus que la norma heteropatriarcal silencia diàriament mitjançant els seus discursos dominants. Es tracta de crear consciència, no només entre els lectors i lectores, sinó també, i sobretot, entre les traductores: a les nostres mans es troba el poder de fer evolucionar les mentalitats i de la conseqüent reforma social que això implica; aquest poder és, en definitiva, una gran responsabilitat que no ha de ser eludida.

VII. Bibliografía

- ÁVILA SAAVEDRA, G. (2009): «Nothing Queer About Queer Television: televised construction of gay masculinities», *Media, Culture & Society* 31:5, p. 5-21.
- BAKER, M. (2006): *Translation and Conflict: a Narrative Account*, Routledge, Londres.
- BAKER, P. (2008): *Sexed Texts: Language, Gender, Sexuality*, Equinox, Londres.
- BARTHES, R. (1999 [1980]): *Mitologías*, Siglo veintiuno de España, Madrid.
- BOURDIEU, P (2000): *La dominación masculina*, Anagrama, Barcelona.
- BRUFAU ALVIRA, N. (2010): *Las teorías feministas de la traducción a examen: Destilaciones para el siglo XXI*, Comares, Granada.
- BURTON, W. (2010): «Inverting the text: A proposed *queer* translation praxis», en EPSTEIN, J.B (ed.) *In Other Words*, 36.
- CARTER, A. (1983): «Notes from the Frontline» en M. WANDOR (ed.) *On Gender and Writing*, London, Pandora Press
- CASTRO VÁZQUEZ, O. (2008): «Género y traducción: elementos discursives para una reescritura feminista», *Lectora*, 14, p. 285-301
- CHAUME, F. I C. GARCÍA DE TORO (2010) *Teories actuals de traductologia*. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Bromera, Alzira

FORASTELLI, F. (2001): «La teoría *queer* y la construcción de identidades políticas», *Dossiers Feministes*, 5, Universitat Jaume I, Institut Universitari d'Investigació Feminista i de gènere, Castelló de la Plana, p. 21-37.

FOUCAULT, M. (1999 [1970]): *El orden del discurso*, Tusquets, Barcelona.

HOUSE, J. i altres (eds.) (2005): *Translation and the construction of identity: IATIS Yearbook 2005*, International Association for Translation & Intercultural Studies, Seül.

HARVEY, K. (2000): «Gay Community, Gay Identity and the Translated Text», *TTR: Traduction, Terminologie, Redaction*, 13:1, p. 137-165.

LAMBERT, J. (1999 [1995]): «Literatura, traducción y (des)colonización» en IGLESIAS SANTOS, M. (ed.) (1999): *Teoría de los polisistemas*, Arco, Madrid, p. 258-280.

LOTBINIÈRE-HARWOOD, S. (1995): «Geo-graphies of Why», SIMON, S. (ed.): *Culture in Transit: Translating the Literature of Quebec*, Véhicule Press, Montreal, p. 55-68.

MASSARDIER-KENNEY, F. (1997): «Towards a Redefinition of Feminist Translation Practice», *The Translator*, 3:1, St. Jerome, Manchester, p. 55-69.

MILLS, S. (1995): *Feminist Stylistics*, Routledge, Londres i Nova York.

POTTER, J (1996): *Representing reality discourse, rhetoric and social construction*, London Thousand Oaks, Califòrnia.

RAPISARDI, F. i A. MONDADORI, (2001): *Fiestas, banos y exilios*, Sudamericana, Buenos Aires.

RODRIGUES JÚNIOR, A.S. (2004): «'Gender-bend(er)ing' male identity: First Steps in Search of a Critical-Discursive Approach to Gay Literature Translation», *Cadernos de Tradução*, p. 50-79.

SCOTT, H. (1984): «Louky Bersianik's L'Euguélonne: Problems of Translating the Critique of Language in New Québec Feminist Writing», tesi de llicenciatura, Universitat de Concordia, Montreal.

THORNE, B. i altres (eds.) (1983): *Language, Gender and Society*, Heinle & Heinle, Massachusetts.

TYMOZCKO, M. (2003): «Ideology and the Position of the Translator: In what Sense Is Translator 'In-Between'?» en CALZADA, M. (ed.): *Apropos of Ideology. Translation Studies on Ideology – Ideologies in Translation Studies*. St Jerome, Manchester, p. 181-201.

VIDAL CLARAMONTE, A (2010): *Traducción y asimetría*, Peter Lang, Frankfurt del Main.

VON FLOTOW, L. (1991): «Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories» en *TTR*, 4:2, p.69-84.

– (1997): *Translation and Gender. Translating in the «Era of Feminism»*, St. Jerome and University of Ottawa, Manchester, Ottawa.